

Universitatea Națională de Arte din București
Universitatea din Fribourg

Expresii ale slavei lui Dumnezeu determinate cultural în iconografie

**** REZUMAT ****

Coordonatori științifici:

Prof. Univ. Dr. MARILENA PREDA-SÂNC

Prof. Univ. Dr. ASTRID KAPTIJN – cotutelă

Doctorand

Gabriel-Ștefan Solomon

București

2025

Cuprins

Lista de abrevieri	9
INTRODUCERE.....	11
1. Argument.....	11
2. Structura lucrării.....	14
3. Metodologia utilizată	17
3.1. Analiza etimologică	17
3.2. Abordarea textelor scripturistice.....	21
3.3. Abordarea temei iconoclasmului în Imperiul Bizantin.....	24
3.4. Abordarea evoluției reprezentărilor legate de cultul împăratului	27
3.5. Metodologia reflecției artistice personale în analiza iconografiei slavei.....	31
4. Cuvinte cheie	35
5. Rezumat	35
PARTEA I. SLAVA LUI DUMNEZEU ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ.....	38
Scurtă introducere	39
CAPITOLUL I. SLAVA LUI DUMNEZEU ȘI MANIFESTAREA EI ÎN VECHIUL TESTAMENT	40
1. Kavod (slava) – delimitări terminologice și semantice. Sensurile rădăcinii kvd/ kbt în arealul semitic – implicații teologice și culturale	41
2. Slava divină și obiectele sacre în Orientul Apropiat Antic.....	44
3. Implicații culturale ale slavei în mediul iudaic	46
3.1. Relația dintre <i>kavod</i> și Divinitate.....	47
3.2. Relația dintre <i>kavod</i> și autoritatea suveranului/ regelui	48
3.3. Modalități de reprezentare artistică a slavei.....	49
4. Sensul și ocurențele rădăcinii kvd în Vechiul Testament	50
4.1. Forma verbală a rădăcinii <i>kvd</i>	51
4.2. Forma substantivală și adjectivală a rădăcinii <i>kvd</i>	52
4.3. Asocierea conceptului <i>kavod</i> cu alți termeni ebraici	53
5. Slava lui Dumnezeu în Vechiul Testament – abordare exegetică și artistică	54
5.1. Slava lui Dumnezeu și manifestările sale în Pentateuh	54
5.1.1. Dumnezeu își arată slava poporului în norul minunat (Ieșire 16, 6-10)	54
5.1.2. Slava lui Dumnezeu de pe Muntele Sinai – „focul mistuitor” (Ieșire 24, 12-18)	56
5.1.3. Umplerea Cortului Sfânt de slava Domnului (Ieșire 40, 34-38).....	62
5.1.4. Manifestarea slavei Domnului în cult (Levitic 9, 6-7; 23-24)	66
5.1.5. Slava în Pentateuh – perspective teologice.....	71

5.2. Slava lui Dumnezeu și manifestările sale în cărțile istorice	77
5.2.1. Sălășluirea slavei lui Dumnezeu sub chipul norului în Templul lui Solomon (3 Regi 8, 10-14/ 2 Paralipomena 7, 1-3)	77
5.2.2. Slava în scrierile istorice – perspective teologice	79
5.3. Slava lui Dumnezeu și manifestările sale în scrierile profetice	80
5.3.1. Slava Domnului care umple Templu – viziunea inaugurală (Isaia 6, 1-3)	80
5.3.2. Chipul slavei lui Dumnezeu – viziunea inaugurală (Iezechiel 1, 4-5; 27-28)	84
5.3.3. Slava Domnului umplea din nou tot Templul (Iezechiel 43, 1-5)	88
5.3.4. Slava în scrierile profetice – perspective teologice.....	89
5.4. Slava lui Dumnezeu și manifestările sale în Psalmi	91
5.4.1. Slava lui Dumnezeu manifestată în creație (Psalmi 18, 1-5)	91
5.4.2. Împăratul slavei este Domnul puterilor (Psalmi 23, 7-10).....	94
5.4.3. Slava Domnului se face cunoscută între popoare (Psalmi 95, 1-7/ 96, 1-7)..	97
6. Implicațiile teologice ale slavei lui Dumnezeu în Vechiul Testament	101
6.1. Specificitatea termenului <i>kavod</i> în Vechiul Testament	101
6.2. Modul de manifestare a slavei Vechiul Testament	104
6.3. Raportul dintre <i>Kavod</i> și Dumnezeu în Vechiul Testament	106
6.4. Raportul dintre <i>kavod</i> și regele lui Israel în Vechiul Testament.....	107
6.5. Legătura dintre <i>kavod</i> și „lege” în Vechiul Testament	109
6.6. Folosirea slavei ca element de impunere a autorității în Vechiul Testament	110
6.7. Slava lui Dumnezeu între <i>kavod</i> și <i>şekina</i>	111
6.8. Modul de reprezentare artistică a slavei în Vechiul Testament	112
7. Concluziile parțiale – capitolul I.....	114
CAPITOLUL AL II-LEA. SLAVA LUI DUMNEZEU ȘI MANIFESTAREA EI ÎN NOUL TESTAMENT	116
1. <i>Dóxa</i> – delimitări terminologice și semantice	117
1.1. Utilizarea termenului <i>doxa</i> în cultura grecească și cea iudaică	117
1.2. Utilizarea termenului <i>dóxa</i> în Noul Testament	118
1.2.1. Slava lui Iisus Hristos – o recalibrare a conceptului de <i>dóxa</i>	121
1.2.2. Relația dintre slavă (<i>dóxa</i>) și credincioși	123
1.2.3. Slava și puterile îngerești	125
2. Slava lui Iisus Hristos în contextul Schimbării la față pe Muntele Tabor – abordare exegetică, patristică și artistică	126
2.1. Dimensiunea teologică a slavei și luminii în relatarea biblică a Schimbării la Față	127
2.2. Receptarea slavei divine de pe Tabor în Tradiția Bisericii	133
2.3. Reprezentarea iconografică a slavei în episodul Schimbării la față	136
3. Slava dumnezeiască: de la martorii revelației la dinamica cosmică a celor trei legi .	160

3.1. Slava lui Moise ca dătător de Lege	160
3.2. Profetul Ilie și calitatea sa de martor al slavei (<i>šekinei</i>).....	164
3.3. Iisus Hristos și manifestarea concomitentă a <i>kavodului</i> și a <i>šekinei</i> divine.....	166
3.4. Receptarea și părtășia la slava divină a Apostolilor.....	167
3.5. Ordinea cosmică a slavei: legea naturală, legea scrisă și legea harului la Balthasar și Maxim Mărturisitorul	168
3.5.1. Legea naturală: Revelația lui Dumnezeu în creație și în om	170
3.5.2. Legea scrisă: Revelația istorică și pedagogia Scripturii	171
3.5.3. Legea harului: Sinteza și transfigurarea în Hristos	173
3.5.4. Concluzie: Ordinea cosmică a slavei și dinamica celor trei legi	174
4. Slava în contextul Patimilor, Învierii și Înălțării Domnului	176
4.1. Interpretarea pericopei Marcu 10, 32–45 în lumina slavei împărtășite: între autoritate și slujire.....	176
4.2. Slava împărtășită în iconomia Patimilor: între lumină și dispreț.....	179
4.3. Slava împărtășită în evenimentul Învierii: de la strălucire la comuniune	192
4.4. Înălțarea Domnului: slava împărtășită ca înălțare a firii omenești	200
5. Concluzii parțiale – capitolul al II-lea	207
CONCLUZII FINALE – PARTEA I	210
PARTEA A II-A. INTERACȚIUNEA DINTRE CREDINȚA CREȘTINĂ ȘI CULTURA MEDIULUI SOCIAL ÎN RAPORT CU ÎNȚELEGEREA ȘI MANIFESTAREA SLAVEI LUI DUMNEZEU	212
Scurtă introducere	213
CAPITOLUL I. REDEFINIREA STATUTULUI IMAGINII RELIGIOASE: CRIZA ICONOCLASTĂ.....	214
1. Contextul cercetării	215
1.1. Statutul imaginii în perioada Bisericii primare (secolele I-III).....	215
1.2. Imaginarul vizual în catacombe și simbolismul criptic	216
1.3. Reticență și controverse privind reprezentarea artistică	218
1.4. Schimbarea de paradigmă odată cu Constantin cel Mare	219
1.5. Consolidarea imaginii în teologia creștină ante-iconoclastă.....	221
2. Premisele iconoclasmului. Răspândirea cultului icoanei. Imagini sacre, criză și cult	222
3. Criza iconoclastă: contextualizare istorică, cauze	225
4. Imaginile imperiale și icoanele, în context iconoclast	228
5. <i>Damnatio memoriae</i> și iconoclastism.....	235
6. Crucea ca alternativă a iconoclaștilor	238
7. Reconfigurarea crizei iconoclaste: Evoluții istorice și paradigme moderne în interpretarea redefinirii statutului imaginii creștine.....	242

7.1. Iconoclasmul bizantin în interpretare modernă: între fragmentarea fenomenului și reacția la expansiunea cultului imaginii.....	243
7.2. Reconfigurarea conceptului de imagine și redefinirea criteriilor teologice în iconoclasm în viziunea lui Charles Barber	245
7.2.1. Poziția și perspectiva asupra contextului pre-iconoclast	246
7.2.2. Figura și semnul: perspectiva asupra reprezentării iconoclaste.....	247
7.2.3. Formă și asemănare: portretul lui Hristos și condițiile reprezentării în teologia icoanei	249
7.2.4. Cuvânt și imagine: discursul vizual creștin și polemica iconoclast-iconofilă	251
7.2.5. Concluzie: Limitele și legitimitatea reprezentării vizuale în contextul iconoclasmului – perspectiva lui Charles Barber.....	253
8. Concluzii parțiale – capitolul I.....	254
CAPITOLUL AL II-LEA. DINAMICA REPREZENTĂRII SLAVEI DIVINE ÎNTRE AUTORITATEA POLITICĂ ȘI REVELAȚIA TEOLOGICĂ.....	258
1. Slava domnitorului în stat: Autoritatea imperială și transformarea simbolică în creștinismul timpuriu	259
1.1. Cultul imperial - Fundamente istorice și simbolice	263
1.2. Origine și dezvoltare istorică în Roma republicană timpurie și imperială.....	267
1.3. Impactul complex al cultului imperial	274
2. Reprezentări vizuale și simbolice ale împăratului în cultul imperial.....	278
2.1. Statuile împăratului.....	279
2.1.1. Statui în ținută militară.....	280
2.1.2. Statui în ținută sacerdotală	282
2.1.3. Statui ale împăraților asociați cu zeii	285
2.2. Iconizări ale cultului imperial pe monedele imperiale.....	288
2.3. Portretele împăratului.....	298
2.4. Influențe ale adoptării epitetelor divine în reprezentările împăraților	301
3. Interacțiuni și delimitări în definirea identității creștine timpurii: Relația simbolică cu cultul imperial. O perspectivă integrativă asupra construcției identitare.....	303
3.1. Redefinirea prezenței și autorității prin imagine: S.R.F. Price și cultul imperial roman	305
3.2. Ordinea eclesială creștină și raportarea la cultul imperial: analiza teoriei „contra-culturii” și dezbaterea asupra interacțiunii.....	309
3.3. Ideologia imperială și formarea unei contra-culturi creștine în scrierile lucanice. Legitimite, ordine și modelul autorității ecleziale: Tipologia ignatiană.	312
3.3.1. Contra-cultura ca strategie de integrare socială, nu de revoluție, la Luca ...	315
3.3.2. Tipologia ignatiană, iconografia domitiană și fenomenul „contra-culturii” în epoca ordinii tripartite.....	318

4. Resemnificarea imaginii conducătorului: De la împăratul-pontif la Hristos Pantocrator	321
5. Concluzii parțiale – capitolul al II-lea	325
CONCLUZII FINALE – PARTEA A II-A.....	327
PARTEA A III-A. CREAȚIA ARTISTICĂ ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII DOCTORALE: ARTICULAREA IMAGINII ÎN DIALOG CU TEOLOGIA	329
Scurtă introducere	330
CAPITOLUL I. DINAMICA PROCESULUI CREATIV: FRESCĂ, ICOANĂ ȘI ARTICULAREA IMAGINII SACRE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII ARTISTICE	331
1. Noțiuni introductive	331
1.1. Contextul cercetării artistice și dinamica procesului creativ	332
1.2. Explorarea temei prin imagine și practici de lucru	333
2. Tehnica al fresco – între tradiție, simbol și spațiu liturgic.....	336
2.1. Origine și context istoric	337
2.2. Considerații estetice și compoziționale în arta frescei	349
2.3. Fresca între tehnică, durabilitate și expresie culturală	350
2.4. Tipologia suportului și pregătirea stratului de tencuială.....	352
2.5. Intonacco: stratul de finisaj și condițiile optime pentru pictură.....	353
2.6. Desenul preliminar și pregătirea compoziției	355
2.7. Sclivisirea și incizarea: pregătirea stratului pentru pictură	356
2.8. Stratificarea cromatică și modelarea volumetrică.....	357
2.9. Frescă și teologie: Prezența slavei în spațiul liturgic actual	360
2.9.1. Maica Domnului – De Tine se bucură. Analiză iconografică, teologică și cromatică a scenei din calota pronaosului bisericii „Sfântul Arhidiacon Ștefan”, Cluj-Napoca	360
2.9.2. Cupola centrală a bisericii cu hramul „Intrarea Domnului în Ierusalim”, Florești	363
3. Tehnica picturii al secco pe pânză aplicată: introducere și studiu de caz la Mănăstirea Bălan (Sălaj).....	364
4. Icoanele pe lemn de tei: tradiție, semnificație și tehnica pregătirii pentru aurire	368
4.1. Icoana „Familia creștină sub ocrotirea Maicii Domnului” – analiză compozițională, cromatică și teologică	378
4.2. Icoana „Maica Domnului ocrotitoare bolnavilor” – compoziție, cromatică și teologie în lumina temei anului omagial 2024.....	379
4.3. Sfânta Împărăteasă Elena – icoană a crucii revelate și a demnității împărătești smerite.....	381
4.4. Sfânta Mahramă a Domnului – imagine neîntinată și teofanie iconografică.....	382
4.5. Icoana „Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul” – expresie iconografică a memoriei mărturisirii și a demnității ortodoxe.....	384

5. Concluzii parțiale – capitolul I.....	386
CAPITOLUL AL II-LEA. ARTICULAREA SPAȚIULUI SACRU ȘI A IMAGINII TEOLOGICE ÎN PARACLISUL „SFÂNTUL VASILE CEL MARE” ȘI „SFÂNTUL MUCENIC IULIAN DIN TARS”.....	388
1. Premise și clarificări	388
1.1. Considerații generale despre Sfântul Mucenic Iulian din Tars	390
1.2. Considerații generale despre Sfântul Ierarh Vasile cel Mare.....	391
1.3. Complementaritatea hramurilor – între jertfă personală și slujire comunitară ...	392
1.4. Spațiul paraclisului din cadrul Așezământului „Horațiu-Iulian” – considerații arhitecturale și funcționale.....	393
1.5. Fundamentarea conceptuală și transpunerea practică în programul iconografic al paraclisului.....	394
2. Structura compozițională generală: relația dintre spațiul arhitectural și organizarea imaginii sacre	397
2.1. Veșmântul pictural în relație cu arhitectura: haina templului și liturghia vizuală a spațiului sacru	397
2.2. Paleta cromatică și lumina transfiguratoare: simbolismul crisolitului și funcția teologică a culorii.....	400
2.3. Simbolismul crisolitului în Scriptură și iconografie	401
2.4. Fondul ca simbol al slavei împărtășite: între transcendența bizantină și proximitatea harică.....	404
3. Compoziția picturală.....	405
3.1. Pictura altarului	405
3.1.1. Reprezentarea Maicii Domnului în semicalota altarului: estomparea aurei dominante - considerații compoziționale și cromatice.....	406
3.1.2. Reprezentarea Împărtășirii Sfinților Apostoli	408
3.1.3. Reprezentarea Înălțării Domnului.....	409
3.1.4. Reprezentarea Pogorârii Sfântului Duh	411
3.1.5. Friza sfinților ierarhi: teologia Euharistiei în simboluri	412
3.1.6. Registrul inferior: Hristos pe epitaf și ierarhii slujitori.....	414
3.2. Pictura navei - Programul iconografic - între fidelitate canonică și adaptare arhitecturală.....	416
3.2.1. Medalioanele de pe bolta capelei: repere vizuale și simbolice între văzut și nevăzut	418
3.2.2. Registrul îngerilor: articulare compozițională și semnificații teologice	421
3.2.3. Reprezentările Scenelor	435
3.2.4. Friza sfinților în bust: articulare vizuală și funcție teologică.....	446
3.2.5. Registrul inferior: sfinți în picioare – comuniune a trupului liturgic.....	448
3.2.6. Simetria sacră: Hristos și Maica Domnului în dialog liturgic.....	449
3.2.7. Compoziția peretelui de vest.....	451

4. Concluzii parțiale – capitolul al II-lea	456
CONCLUZII FINALE – PARTEA A III-A	458
CONCLUZIILE CERCETĂRII	460
BIBLIOGRAFIE.....	467
Cărți de specialitate/ Studii în volume colective.....	467
Articole din reviste și ziar	481
SITEOGRAFIE.....	484
Articole și surse electronice	484
Surse imagini	485
LISTĂ DE ILUSTRĂȚII	496

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT
„EXPRESII ALE SLAVEI LUI DUMNEZEU DETERMINATE CULTURAL ÎN
ICONOGRAFIE”

Doctorand:

GABRIEL-ȘTEFAN SOLOMON

Coordonatori științifici:

Prof. Univ. Dr. MARILENA PEDA-SÂNC

Prof. Univ. Dr. ASTRID KAPTIJN – cotutelă

CUVINTE CHEIE: *Slava lui Dumnezeu, slava oamenilor, iconoclastism, idolatrie, cultul împăratului, abuz, simfonie bizantină, Sfânta Scriptură, Imperiu, Bizanț*

Cercetarea doctorală intitulată *Expresii ale slavei lui Dumnezeu determinate cultural în iconografie* își propune să investigheze modul în care slava divină, înțeleasă atât ca prezență a lui Dumnezeu, cât și ca manifestare a puterii și slavei Sale, a fost transpusă și exprimată vizual prin intermediul artei sacre. Tema are un caracter vast și interdisciplinar, situându-se la intersecția dintre teologie, artă și cultură, punând în lumină felul în care limbajul iconografic a devenit mijloc de comunicare a credinței și de consolidare a identității spirituale a comunităților. Prin analizarea figurilor, scenelor și simbolurilor utilizate în iconografie pentru a reda prezența divină, cercetarea urmărește să evidențieze diferențele și nuanțele prin care diverse epoci și tradiții culturale au modelat reprezentările slavei, oferindu-le expresii specifice.

Reprezentările slavei lui Dumnezeu sunt abordate în lucrare ca expresii vizuale complexe, ce derivă din învățătura teologică și din influențele istorice, sociale și artistice ale fiecărui context. De aceea se observă că, în funcție de epocă, de tradiția spirituală și de mediul cultural, aceste reprezentări au cunoscut variații majore, de la solemnitatea stilului bizantin, la expresiile artelor medievale occidentale sau la interpretările moderne și contemporane. Astfel, iconografia slavei divine este înțeleasă ca un fenomen dinamic, supus schimbării și reinterpretării, în acord cu evoluțiile teologice și culturale.

Lucrarea accentuează, de asemenea, faptul că relația dintre teologie, cultură și artă sacră este una profund interdependentă. În unele cazuri, imaginile reflectă în mod direct învățăturile dogmatice și textele biblice, transpunând vizual adevăruri de credință. În alte contexte, reprezentările sunt modelate de factori extra-teologici, precum situația politică, evoluțiile

sociale sau curente artistice, care influențează felul în care divinitatea este ilustrată și percepută vizual. Iconografia este astfel prezentată ca un limbaj vizual al teologiei, dar și ca un produs cultural, care exprimă credința personală a artiștilor, identitatea colectivă a comunităților și modul lor de raportare la sacru.

Această tematică pune în prim-plan ideea că arta sacră, prin reprezentările slavei lui Dumnezeu, devine un spațiu de întâlnire între revelație și cultură, între universalitatea mesajului divin și particularitatea contextelor istorice. Ea ilustrează modul în care simbolurile sacre, odată asumate de tradiția Bisericii, se încarcă de semnificații care le depășesc condiționările inițiale și se transformă în repere vizuale cu valoare universală. Astfel, slava lui Dumnezeu, înțeleasă și transmisă prin artă, apare simultan ca realitate teologică, expresie culturală și mijloc de comuniune spirituală.

Obiectivele cercetării se centrează pe o înțelegere aprofundată și nuanțată a felului în care slava lui Dumnezeu este exprimată vizual în iconografie, urmărind totodată să pună în lumină legătura dintre teologie și artă în diverse epoci istorice. Primul obiectiv major este analiza teologică și iconografică a conceptului de slavă divină, pornind de la fundamentele biblice, din Vechiul și Noul Testament, și continuând cu transpunerea acestora în imagini sacre. Prin aceasta, cercetarea își propune să arate cum limbajul Scripturii, în care slava este descrisă prin termeni precum „*kavod*” și „*dóxa*”, a devenit sursa primară pentru constituirea unui vocabular vizual în iconografie.

Un alt obiectiv important este investigarea influențelor culturale și istorice asupra modului în care aceste reprezentări au fost configurate. Fiecare context istoric a determinat o anumită accentuare sau reinterpretare a temei slavei lui Dumnezeu, ceea ce a făcut ca iconografia să fie marcată de o diversitate de expresii. Prin studierea acestor variații, lucrarea caută să înțeleagă în ce măsură arta sacră a reflectat condițiile sociale și politice, dar și cum a reușit să transmită în mod constant mesajul teologic fundamental, adaptându-se mereu la circumstanțele concrete.

Dimensiunea aplicată a cercetării este orientată spre conservarea patrimoniului religios, înțelegerea corectă a simbolurilor sacre fiind esențială pentru procesele de restaurare și protejare a monumentelor de artă. Iconografia, privită în cheia acestei cercetări, nu este doar un fenomen istoric sau estetic, ci și un element activ al patrimoniului viu, care trebuie interpretat și valorizat în mod adecvat pentru a fi transmis generațiilor viitoare.

În același timp, cercetarea urmărește să sprijine promovarea dialogului intercultural și ecumenic, prin evidențierea modului în care expresiile slavei lui Dumnezeu au puterea de a transcende granițele confesionale și culturale. Reprezentările vizuale ale slavei nu aparțin doar

unei tradiții particulare, ci au valoare universală, fiind capabile să devină punți de comunicare între comunități diferite. Acest obiectiv scoate în relief rolul artei sacre ca instrument de transmitere a credinței și, totodată, ca mijloc de deschidere și comuniune între culturi și religii.

Cercetarea are ca obiectiv și dezvoltarea unei metodologii interdisciplinare, care să integreze teologia, iconografia, istoria artei, lingvistica și antropologia culturală, oferind o abordare complexă și coerentă a subiectului. Această metodologie nu se limitează la analiza textelor sau a imaginilor, ci caută să le pună în dialog, astfel încât rezultatul să fie o interpretare cât mai completă a felului în care slava divină a fost înțeleasă și exprimată vizual în istoria creștinismului.

Metoda de cercetare utilizată în cadrul acestei lucrări se bazează pe o abordare integrată, care combină instrumente din mai multe domenii, pentru a oferi o înțelegere cât mai completă a felului în care slava lui Dumnezeu este exprimată în iconografie. Cercetarea nu se limitează la un singur tip de analiză, ci îmbină în mod armonios perspectiva lingvistică, exegetică, iconografică, teologică și artistică, fiecare dintre acestea contribuind cu un set specific de repere și interpretări.

Un prim pas metodologic îl constituie analiza etimologică, prin care sunt studiate sensurile fundamentale ale termenilor biblici „*kavod*” și „*dóxa*”, noțiuni care stau la baza înțelegerii slavei lui Dumnezeu în tradiția iudaică și creștină. Această etapă clarifică originile semantice ale conceptului și modul în care el a fost tradus, interpretat și preluat de comunitățile religioase de-a lungul timpului. Analiza lingvistică nu se limitează însă la explicarea termenilor, ci urmărește și conexiunile dintre sensurile lor și modul în care acestea au inspirat ulterior reprezentările vizuale.

Un al doilea element esențial este analiza scripturistică, care investighează textele biblice pentru a identifica felul în care slava lui Dumnezeu este descrisă și ilustrată. În Vechiul Testament, se acordă atenție simbolurilor asociate slavei divine, precum norul, focul și lumina, care marchează prezența lui Dumnezeu în istoria poporului ales. În Noul Testament, accentul cade pe episoade precum Schimbarea la Față, Patimile, Învierea și Înălțarea, care oferă repere fundamentale pentru iconografia ulterioară. Această analiză scripturistică constituie temelia pe care se sprijină interpretarea vizuală.

Etapa următoare este reprezentată de analiza iconografică, prin care textele biblice sunt puse în legătură cu imaginile sacre. Această metodă urmărește să arate modul în care descrierile scripturistice au fost transpuse în limbaj vizual, de la primele fresce și mozaicuri creștine până la icoanele și manuscrisele din diferite epoci. Analiza iconografică surprinde aspectele stilistice

și compoziționale, alături de simbolismul și semnificația doctrinară a reprezentărilor, evidențiind diferențele de abordare determinate de contextul cultural și artistic.

La acestea se adaugă metoda teologică, prin care imaginile sunt interpretate ca opere de artă și ca expresii ale unei reflecții doctrinare și liturgice. Reprezentările slavei lui Dumnezeu sunt citite ca interpretări vizuale ale adevărilor de credință, ca forme prin care comunitatea creștină și-a exprimat relația cu divinitatea. Această dimensiune teologică permite integrarea iconografiei în circuitul tradiției vii a Bisericii, evitând o lectură pur estetică sau istorică.

Nu în ultimul rând, metoda artistică și antropologică aduce în discuție procesul creativ, rolul artistului și modul în care tradițiile culturale au influențat expresia vizuală a slavei. Analiza acestui aspect arată că arta sacră este rezultatul unei interacțiuni continue între revelație și cultură, între universalitatea mesajului teologic și particularitatea contextului istoric.

Interdependența acestor metode asigură coerența cercetării. Analiza lingvistică și scripturistică fundamentează discursul teologic, care la rândul său susține interpretarea iconografică și artistică. Astfel, cercetarea oferă o perspectivă unitară, evitând fragmentarea, și reușește să surprindă complexitatea fenomenului iconografic.

Noutatea și originalitatea acestei cercetări se exprimă prin modul în care tema slavei lui Dumnezeu este abordată dintr-o perspectivă integrată și interdisciplinară. Dacă studiile anterioare au analizat fenomenul mai ales din unghiuri parțiale – fie strict teologice, fie exclusiv istorico-artistice – lucrarea de față propune o îmbinare a tuturor acestor dimensiuni într-un demers unitar, care evită fragmentarea și scoate în lumină interdependența dintre ele. Această abordare face posibilă o înțelegere mai amplă și mai fidelă a felului în care slava divină a fost exprimată și reinterpretată vizual de-a lungul timpului.

Un element de originalitate constă în aplicarea unei metodologii interdisciplinare care reunește teologia, iconografia, istoria artei, lingvistica și antropologia culturală. Această combinație nu este întâmplătoare, ci răspunde nevoii de a privi fenomenul iconografic în complexitatea sa, ca expresie teologică, dar și ca produs cultural, istoric și artistic. În acest sens, cercetarea depășește limitele unei simple analize de text sau de imagine și propune o lectură dublă, în care sursa biblică și expresia vizuală se confirmă și se completează reciproc.

Un alt aspect inovator al lucrării este deschiderea către reinterpretările contemporane și către spațiul ecumenic. Studiul nu se limitează la epocile istorice consacrate, ci se extinde și asupra modului în care tema slavei divine este reluată astăzi în contextul artei sacre contemporane, arătând că iconografia rămâne un limbaj viu, capabil să se adapteze la noile condiții culturale și să răspundă nevoilor comunităților actuale. Prin aceasta, cercetarea relevă

faptul că slava lui Dumnezeu, deși înrădăcinată în tradiție, continuă să fie exprimată vizual și în prezent, într-o manieră care poate contribui la dialogul dintre culturi și confesiuni.

Originalitatea se mai manifestă și prin modul în care sunt descifrate simbolurile sacre, integrând perspective inovatoare în interpretare. Lucrarea nu se limitează la o exegeză tradițională, ci caută să reînnoiască lectura iconografică printr-un dialog între discipline, ceea ce o face relevantă pentru cercetarea academică și pentru practica restaurării, conservării și promovării patrimoniului vizual religios.

În ansamblu, valoarea de noutate a cercetării constă în faptul că nu tratează iconografia slavei divine ca pe un obiect al trecutului, ci o prezintă drept un limbaj vizual actual, care continuă să transmită credința, să modeleze identitatea comunitară și să faciliteze comuniunea între tradiții. Această perspectivă situează studiul în câmpul istoriei artei și al teologiei și îl oferă ca resursă pentru dialogul contemporan dintre culturi și religii.

Întrebările fundamentale care ghidează această cercetare pornesc de la convingerea că iconografia slavei lui Dumnezeu este un fenomen complex, aflat la intersecția dintre teologie, cultură și artă, și că înțelegerea lui presupune clarificarea mai multor aspecte de profunzime. Un prim nivel de interogație privește influența contextelor culturale, istorice și dogmatice asupra reprezentărilor slavei. Este evident că imaginea vizuală nu s-a dezvoltat în mod izolat, ci a fost permanent modelată de circumstanțele epocii: de la tensiunile teologice ale Bisericii primare, la contextul politic al Bizanțului, de la perioada crizei iconoclaste până la redescoperirile artei sacre în epoci mai recente. Cercetarea își propune să lămurească modul în care aceste contexte au determinat variații stilistice și schimbări de accent în expresia vizuală a slavei. Cum au influențat contextele culturale, istorice și dogmatice interpretarea și reprezentarea slavei lui Dumnezeu în iconografie? În ce mod ideea de slavă divină reflectă evoluția iconografiei în tradițiile creștine timpurii versus epoci ulterioare, și care sunt factorii determinanți? Înțelegerea corectă a simbolurilor și scenelor nu are doar o valoare academică, ci are consecințe directe asupra modului în care operele de artă sacră sunt restaurate și păstrate.

De asemenea, cercetarea ridică problema potențialului iconografiei de a funcționa ca instrument al dialogului intercultural și ecumenic. Dacă slava lui Dumnezeu este o realitate universală, atunci reprezentările ei vizuale pot fi înțelese ca limbaj comun, capabil să depășească diferențele confesionale și să creeze punți de comuniune. Întrebarea care se naște de aici este în ce măsură iconografia, cu specificul ei simbolic și teologic, poate contribui la înțelegerea și apropierea dintre tradiții, și cum poate fi ea valorificată într-un context global marcat de diversitate religioasă și culturală?

Astfel, întrebările fundamentale ale cercetării nu se limitează la o simplă descriere a fenomenului; ele urmăresc să clarifice procesele și dinamica prin care slava lui Dumnezeu, ca realitate teologică și simbolică, a fost exprimată și reinterpretată vizual în decursul timpului, devenind un limbaj universal și totodată contextualizat.

Structura lucrării este concepută astfel încât să urmărească o evoluție logică, pornind de la fundamentele scripturistice ale temei slavei lui Dumnezeu, continuând cu analiza interacțiunii dintre credință și contextul cultural-istoric, și ajungând în final la dimensiunea practică și creativă a cercetării. Acest parcurs reflectă intenția de a surprinde fenomenul iconografic în întreaga sa complexitate, de la rădăcinile biblice la expresiile vizuale istorice și până la reinterpretările contemporane.

Prima parte a lucrării se concentrează asupra fundamentelor biblice și teologice ale temei slavei lui Dumnezeu. În această secțiune sunt analizate în detaliu originile lingvistice ale termenilor „*kavod*” și „*dóxa*”, care, în tradiția ebraică și cea greacă, transmit ideea de greutate, importanță, splendoare și lumină, asociate prezenței divine. Studiul arată modul în care acești termeni devin expresii ale manifestărilor concrete ale lui Dumnezeu în istoria mântuirii. Vechiul Testament oferă multiple exemple, în care slava divină este vizibilă sub forma norului care acoperă cortul întâlnirii sau a focului care însoțește poporul ales, toate acestea devenind simboluri fundamentale ale prezenței active a lui Dumnezeu. În Noul Testament, perspectiva se schimbă, iar slava se revelează în persoana lui Hristos. Schimbarea la Față constituie momentul în care lumina necreată strălucește pe chipul Mântuitorului, anticipând Învierea și Înălțarea, evenimente în care slava lui Dumnezeu este arătată deplin. Toate aceste episoade scripturistice devin puncte de referință obligatorii pentru iconografie, oferind temeuri vizuale pentru reprezentarea slavei în arta sacră.

A doua parte a lucrării abordează interacțiunea dintre credința creștină și contextul politico-cultural în care aceasta s-a dezvoltat. În mod special, perioada bizantină este analizată ca moment definitoriu pentru modul în care imaginea slavei divine a fost modelată de realități exterioare, dar și de tensiunile interne ale Bisericii. Se observă că, în Bizanț, imaginea împăratului, investită cu o aură de sacralitate, a influențat direct modul de reprezentare a lui Hristos și a slavei Sale, ceea ce a dus la suprapuneri între simbolurile puterii politice și cele ale gloriei divine. Criza iconoclastă constituie un alt moment crucial, întrucât disputa dintre iconoduli și iconoclaști nu a fost doar o chestiune de artă, ci o confruntare teologică asupra legitimității imaginii și asupra modului în care slava lui Dumnezeu poate fi reprezentată vizual. Analiza arată cum aceste tensiuni au dus la clarificări dogmatice esențiale, care au fixat cadrul în care iconografia a putut să se dezvolte ulterior. Astfel, partea a doua scoate în evidență

dinamica complexă dintre revelație, cultură și politică, subliniind că expresiile vizuale ale slavei nu au fost niciodată independente de context, ci mereu rezultatul unui dialog între credință și societate.

A treia parte a lucrării aduce în discuție dimensiunea creativă și aplicativă a cercetării, în care experiența artistică personală se întâlnește cu reflecția teologică și istorică. Aici sunt prezentate tehnicile tradiționale ale artei sacre, precum fresca și icoana pe lemn, analizate din perspectiva procesului artistic și a modului în care pot exprima vizual prezența divină. Este pus în lumină modul în care artistul, prin procesul creativ, devine mijlocitor între tradiția Bisericii și comunitatea contemporană, transpunând în imagine adevăruri de credință. În această secțiune este prezentată și lucrarea practică realizată în paraclisul „Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Iulian din Tars” din Popești, județul Cluj. Acest proiect demonstrează aplicarea concretă a conceptelor analizate teoretic, arătând cum tema slavei lui Dumnezeu poate fi exprimată vizual în spațiul liturgic actual. Prin această parte, cercetarea nu rămâne doar o analiză teoretică, ci se transformă într-o experiență vie, în care tradiția iconografică este reînnoită și actualizată în context contemporan.

Împreună, aceste trei părți reflectă dinamica internă a iconografiei slavei divine: ea se naște din Scriptură, este modelată de istorie și cultură și se reînnoiește prin creația artistică actuală. Această structură arată că tema nu poate fi înțeleasă separat de aceste trei dimensiuni, care se completează și se susțin reciproc, constituind fundamentul unei perspective unitare și coerente asupra expresiilor vizuale ale slavei lui Dumnezeu.

Concluziile cercetării subliniază faptul că reprezentarea slavei lui Dumnezeu în iconografie nu poate fi redusă la simpla dimensiune estetică, ci trebuie înțeleasă ca o expresie vizuală a teologiei, ca o formă prin care comunitatea credincioșilor a încercat să transpună în imagini experiența revelației divine. Arta sacră, în această perspectivă, nu are doar rol decorativ sau artistic, ci constituie un limbaj complex care comunică adevărurile de credință, întărește identitatea comunitară și transmite tradițiile spirituale din generație în generație.

Analiza arată că iconografia slavei divine are un caracter dinamic, fiind influențată constant de factori culturali, politici și sociali, dar reușind în același timp să păstreze continuitatea mesajului teologic. Ea se configurează ca o intersecție între universalitatea revelației biblice și particularitatea contextelor istorice, fiecare epocă adăugând noi accente și forme de expresie, fără a pierde însă legătura cu fundamentul scripturistic și dogmatic. Această tensiune creativă dintre tradiție și adaptare conferă iconografiei forța de a rămâne vie și relevantă în orice context.

Lucrarea demonstrează și faptul că studiul iconografiei are o valoare academică, dar și una practică, întrucât interpretarea corectă a simbolurilor și scenelor sacre este esențială pentru procesele de conservare și restaurare a patrimoniului religios. Mai mult decât atât, cercetarea arată că iconografia, prin forța ei simbolică, are capacitatea de a transcende granițele confesionale și culturale, devenind un mijloc de dialog și comuniune. Într-o lume marcată de diversitate și pluralism, expresiile vizuale ale slavei lui Dumnezeu se dovedesc a fi un limbaj universal, care poate facilita apropierea și înțelegerea reciprocă între comunități diferite.

În final, concluziile arată că reprezentările slavei divine constituie o punte între trecut și prezent, între tradiție și contemporaneitate. Ele nu sunt relicve ale unei epoci apuse, ci forme actuale de transmitere a credinței, capabile să inspire și să întărească identitatea comunitară. Prin analizarea Scripturii, a contextelor istorice și a creației artistice contemporane, cercetarea confirmă că slava lui Dumnezeu, exprimată vizual, rămâne un nucleu al artei sacre și un reper esențial pentru înțelegerea relației dintre om și divinitate.